

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

Απαντήσεις Θεμάτων Πανελληνίων Εξετάσεων Ημερησίων & Εσπερινών
Γενικών Λυκείων

A1.

Στο ποίημα του Διονύσιου Σολωμού εμφανίζονται αρκετά χαρακτηριστικά του Ευρωπαϊκού ρομαντισμού («το Πνεύμα, η Ιδέα ενυπάρχει στη Φύση, Θεός και Φύση ταυτίζονται»¹) από τον οποίο επηρεάστηκε βαθύτατα ο Σολωμός, και μάλιστα από έναν από τους εκπροσώπους του, F. Schiller. Ενδεικτικά παραδείγματα:

Μεταφυσικό στοιχείο:

Ο Κρητικός έρχεται αντιμέτωπος με την τελευταία ηθική δοκιμασία, τον ανεκλάλητο ήχο. Ο ήχος αυτός επιδρά τόσο καταλυτικά στην ψυχή του ήρωα και παρομοιάζεται με τον Έρωτα και με το Χάρο, από των οποίων τη δύναμη δε μπορεί να ξεφύγει κανένας. Μάλιστα στην παρομοίωση υπάρχει μια σύγκριση υπεροχής της δύναμης του ήχου: η δύναμη του Έρωτα και του Χάρου μόλις που πλησιάζουν τη δύναμη του ήχου (*Μόλις είν' έτσι δυνατός ο Έρωτας και ο Χάρος*, στ.50). Ο απόκοσμος ήχος φαίνεται να συναρπάζει τόσο πολύ το ναυαγό, να τον κυριεύει, ώστε να μην μπορεί να προσηλωθεί σε όσα είχε καθήκον να κάνει εκείνες τις δύσκολες στιγμές (*και να 'μπει δεν ημπόρει* στ.51). Μάλιστα, ο Mackridge σημειώνει πως, επειδή δεν υπάρχει ηχώ στον ήχο, είναι υπερφυσικός (στίχος 46: *δεν ήθελε τον ξαναπεί ο αντίλαλος κοντά του*). Τέλος, ο ναυαγός δεν θα ήταν δυνατόν να απαλλαγεί μόνος του από την καταλυτική έλξη του υπερφυσικού ήχου και γλίτωσε από αυτόν μόνο όταν εκείνος σταμάτησε (στίχος 55: *Έπαψε τέλος κι άδειασεν η φύσις κι η ψυχή μου*).

Η αγάπη για την πατρίδα

Ο ποιητής εκφράζει σθεναρά το πατριωτικό του συναίσθημα, γι' αυτό και ονομάζει το έργο του «Κρητικός», για να προσδώσει στη γενέτειρά του το τιμητικό χρέος που της οφείλει. Τα πραγματικά γεγονότα της Κρητικής

επανάστασης του 1823-24 ωθούν τον ποιητή να γράψει τον πιο πατριωτικό και εθνικό στίχο της σύγχρονης νεοελληνικής ποίησης: «*ω θεϊκιά κι όλη αίματα Πατρίδα!*». Θεωρεί την πατρίδα ιερή αξία και ύψιστο ιδανικό, για το οποίο αξίζει κάποιος να αγωνιστεί και να

¹ Σχολικό βιβλίο σελ. 292, Καψωμένος.

πεθάνει. Σ' αυτό το σημείο η πατρίδα προσωποποιείται και με τη μεταφορά «θεϊκιά πατρίδα» θεοποιείται.

Η εξιδανίκευση του έρωτα

Ολόκληρο το ποίημα έχει ως κύριο θεματικό άξονα τον έρωτα του ήρωα προς την αγαπημένη και την απέλπιδα προσπάθεια να τη γλιτώσει από το θάνατο. Ο ήρωας θεωρεί υψηλή αξία τον έρωτα, κι αυτό διαφαίνεται όχι μόνο από την αγάπη που δείχνει στην καλή του, αλλά και από τις όμορφες ερωτικές εικόνες που ανακαλεί. Ο έρωτας για την αρραβωνιαστικιά του καταλήγει στο θάνατό της και ολοκληρώνεται στην άλλη ζωή και μ' αυτόν τον τρόπο γίνεται θεός. Ενδεικτικός είναι ο στίχος 50: *Μόλις είν' έτσι δυνατός ο Έρωτας και ο Χάρος*. Εδώ ο Έρωτας κι ο Χάρος είναι δύο νοητές μορφές, οι οποίες συσχετίζονται με την αγαπημένη του Κρητικού: ο Έρωτας για την κόρη είναι αυτός που κυριεύσε την ψυχή του και ο Χάρος είναι αυτός που πήρε την αγαπημένη του.

B1.

Σύμφωνα με τον Π. Μάκριτς «αυτό που κάνει εντύπωση (στον Σολωμό) είναι η επιμονή του να χρησιμοποιεί εικόνες από τον κόσμο της φύσης και του σύμπαντος» (σχ. βιβλίο σελ. 283). Η φύση στο ποίημα άλλοτε παρουσιάζεται άγρια, βάρβαρη και άλλοτε όμορφη και γαλήνια, ειδικά όταν αυτή δημιουργεί τις κατάλληλες ευνοϊκές συνθήκες για να αποπερατώσει με επιτυχία την προσπάθειά του. Οι εικόνες που χρησιμοποιεί ο ποιητής από το φυσικό χώρο είναι διάχυτες στο ποίημα.

Στους στίχους 23-28 στην προσπάθειά του ο ναυαγός να προσεγγίσει την ποιότητα του ήχου, την παραλληλίζει με ένα ερωτικό τραγούδι μιας κορασιάς. Ο αφηγητής στήνει ένα ειδυλλιακό τοπίο, το οποίο με μια υποβλητική εικόνα και με σχήματα λόγου αποκτά λυρικές διαστάσεις. Μια κορασιά, λοιπόν, ακούγεται να τραγουδάει τον κρυφό της έρωτα (ακουστική εικόνα) μέσα σε ένα φουντωμένο δάσος (οπτική εικόνα) την ώρα του δειλινού και λέει το τραγούδι της στη βρύση, στο δέντρο που λυγίζει ελαφρά και στο λουλούδι που ανοίγει (σχήμα χιαστό). Συνεπώς σε αυτή την εικόνα είναι πληθωρική η παρουσία της φύσης μέσα στο ονειρικό περιβάλλον, όπου αναφέρονται: τα δάση, η σελήνη, τα νερά, η βρύση, το δέντρο, το λουλούδι.

Ύστερα από το τραγούδι της κορασιάς στο μισόφωτο του δειλινού και το κελάδημα του αηδονιού, έρχεται ο ήχος από το φιαμπόλι μέσα στην πάμφωτη μέρα (στίχοι 35- 43). Ο ήχος αυτός παρουσιάζεται να ακούγεται στον Ψηλορείτη (προβάλλει και την αγάπη του για την ιδιαίτερη πατρίδα του), καθώς ο ήλιος έλαμπε στο καταμεσήμερο φωτίζοντας τα βουνά, τα πέλαγα και τους κάμπους, που έμοιαζαν σαν να του γελούσαν κάτω από το δυνατό φως (προσωποποίηση). Ωστόσο η ψυχή του ταραζεται επειδή η πατρίδα του ήταν σκλαβωμένη, γι' αυτό ο ίδιος έντονα φορτισμένος από τη μουσική του σουραυλιού

προσφωνούσε φωναχτά τη θεϊκή κι όλο αίματα πατρίδα του (στίχος 40), καθώς τη φανταζόταν ζωντανή κοντά του, άπλωνε προς το μέρος της τα χέρια του κλαίοντας για τη σκλαβιά της αλλά περήφανος γι' αυτή (στίχος 41). Ο αφηγητής κλείνει την εκδοχή αυτή με μια σκέψη στην οποία εκφράζει την αξία της πατρίδας και υποδηλώνει την αγάπη του γι αυτήν: τα εδάφη και το τοπίο της είναι καλά και αγαπητά κι ας είναι όλο πέτρα «μαύρη πέτρα» · και η βλάστησή της είναι καλή και αγαπητή έστω κι αν είναι λιγοστή.

Ολοκληρώνοντας, όπως επισημαίνει ο Πίτερ Μάκριτς, «ο Σολωμός ατενίζει τη φύση με σκεπτικισμό σαν μια πιθανή απειλή για την πνευματική ελευθερία του ανθρώπου». Έτσι και σε αυτή την εκδοχή είναι έκδηλη η παρουσία του φυσικού στοιχείου μέσα στο πάμφωτο περιβάλλον, όπου αναφέρονται: ο Ψηλορείτης, ο ήλιος, τα βουνά, τα πέλαγα κι οι κάμποι.

B2.

Στους στίχους 29 – 34 χρησιμοποιεί πληθώρα σχημάτων λόγου για να αποτυπώσει τη δεύτερη αποφαιτική παρομοίωση, το κελάηδημα του κρητικού αηδονιού, στην προσπάθειά του να προσδιορίσει την πηγή και το ποιόν του ήχου. Το κρητικό αηδόνι τραγουδά ψηλά στους βράχους, όπου έχει τη φωλιά του, όλη τη νύχτα · και η γλυκύτατη λαλιά του ακούγεται ως πέρα στη θάλασσα και την πεδιάδα. Και όταν στο τέλος της νύχτας προβάλλει η αυγή, άκουσε κι αυτή το κελάηδημα κι έχασε το ρόδινο χρώμα της από τη μαγεία που ένιωσε. Ο μαγευτικός ήχος που άκουγε ο ναυαγός στην προσπάθειά του να φτάσει στη στεριά έμοιαζε με αυτό το υποβλητικό κελάηδημα, αλλά δεν ήταν αυτό.

Ενδεικτικά σχήματα λόγου:

- 1) Η μεταφορά: « που σέρνει τη λαλιά του», στχ 29.
- 2) Η υπερβολή: « κι αντιβουίζει ολονυχτίς», στχ 31.
- 3) Το χιαστό: « η θάλασσα πολύ μακριά, πολύ μακριά η πεδιάδα», στχ 32.
- 4) Η προσωποποίηση, « ώστε που πρόβαλε η αυγή ... και πέφτουν της τα ρόδα από τα χέρια», στχ 33-34.

Ο ποιητής προσπαθεί με τα ποικίλα σχήματα λόγου να μας κάνει να φανταστούμε πόσο σαγηνευτικός ήταν ο ήχος αυτός, αλλά και πόσο μοναδικός, ώστε να τον κάνει να απομακρυνθεί και να αποπροσανατολιστεί από το σκοπό του. Στο σημείο αυτό εντοπίζουμε την παραπλανητικά ευνοϊκή όψη της φύσης και γι' αυτό άλλωστε είναι και πιο επικίνδυνη (αποπροσανατολισμός του ήρωα, μείωση της βούλησής του και της ηθικής του δύναμης και εγκατάλειψη του αγώνα).

Γ1.

Το ποίημα με μια δραματική κατάληξη φθάνει στην ολοκλήρωσή του. Ο Κρητικός διαπιστώνει πως η αρραβωνιαστικιά του είναι νεκρή. Σε αυτό το σημείο για πρώτη φορά ο ήρωας δηλώνει ότι η αγαπημένη του κορασιά είναι η αρραβωνιαστικιά του. Ο Ρ. Mackridge θεωρεί ότι ο Σολωμός με τη λέξη αυτή υπονοεί ότι η κόρη αρραβωνιάστηκε με το Χάρο (συνηθισμένη αντίληψη στα ελληνικά μοιρολόγια για τις κόρες που πεθαίνουν ανύπαντρες). Η ιδέα ενισχύεται και από τη διαδοχή των λέξεων-κλειδιών («αρραβωνιασμένη», «χαρά», «πεθαμένη»). Η λέξη «χαρά», εκτός ότι μοιάζει με τη λέξη Χάρος, στην καθομιλουμένη χρησιμοποιείται για να δηλώσει και το γάμο. Με αυτή τη σημασία στους τελευταίους στίχους βλέπουμε μια πρόοδο από τη μνηστεία («αρραβωνιασμένη») στο γάμο («χαρά») και μετά στο θάνατο («πεθαμένη»). Έτσι ο κύκλος που άνοιξε με την εμφάνιση του πρώτου ερωτικού ζεύγους του Παραδείσου, τώρα κλείνει με τον αφανισμό του ζεύγους αυτού κι ο επίγειος Παράδεισος ερημώνει και σκοτεινιάζει. Παρόλη τη βαθεία πληγή του θανάτου της κόρης, ο Κρητικός περιμένει με χαρά μια ευτυχισμένη συνύπαρξη με την αιωνιότητα του Παραδείσου.

Δ1.

Και στα δύο αποσπάσματα πρωταγωνιστεί ένα ερωτικό ζεύγος με έναν έρωτα εξυψωμένο και πάναγνο. Αρχικά, η Ρηνούλα, η ηρωίδα του Λαπαθιώτη βυθίζεται σε ένα όνειρο και οραματίζεται ότι βρίσκεται μέσα σε ένα δάσος με παράξενα λουλούδια, με άφθονη πρασινάδα και ξαφνικά με την εμφάνιση μιας μελωδίας σιγανής από γνώριμες φωνές. Σταδιακά η φωνή δυνάμωσε και διαχεόταν στην πλάση «γιομίζοντας τη γη, τον ουρανό, γιομίζοντας το νου και την καρδιά της!» Αντίστοιχα, στον Κρητικό ο ήρωας έρχεται αντιμέτωπος με μια νέα δοκιμασία· εκεί που άρχισε να ανακτά τις δυνάμεις του, κολυμπώντας, ο ρυθμός του επιβραδυνόταν, γιατί ξαφνικά άρχισε να τον συνοδεύει «ένας γλυκύτατος» ηχός. Στην προσπάθειά του να προσδιορίσει την πηγή του παναρμόνιου ήχου προβαίνει σε μια εικονοπλασία με εικόνες παρμένες από τη φύση. Αρχικά, υψηλό λυρισμό προσδίδουν οι στίχοι 25-28 στους οποίους μια κορασιά τραγουδάει τον κρυφό της έρωτα μέσα σε ένα φουντωμένο δάσος την ώρα του δειλινού όπως αντίστοιχα η Ρηνούλα νοερά βρίσκεται μέσα σε ένα πυκνό δάσος. Και τα δύο αποσπάσματα εμπλουτισμένα από πλούσιες εικόνες προσδίδουν μουσικότητα στα αντίστοιχα έργα και περιβάλλουν υποβλητικά το τοπίο τους κάτω από την επίδραση της σελήνης.

Στη συνέχεια και οι δύο ήχοι που κάνουν την εμφάνιση τους στα αντίστοιχα κείμενα παρουσιάζονται εξωτικοί και τόσο μαγευτικοί ώστε να παρασύρουν τους πρωταγωνιστές σε μέθη ψυχής. Ο Κρητικός εξομολογείται πως ο ήχος αυτός «άδραχνε» όλη την ψυχή του (στ. 51), δηλαδή σκλάβωνε όλο του το είναι και δεν είχε μυαλό να σκεφτεί τον ουρανό που έστελνε τις καταιγίδες, τη θάλασσα, με την οποία ήταν αναγκασμένος να παλέψει, την ακρογιαλιά όπου έπρεπε να φτάσει και την κόρη που είχε χρέος να σώσει. Αντίστοιχα και

στη νουβέλα του Λαπαθιώτη, η Ρηνούλα παρασύρεται από τον ήχο και ψυχή και σώμα («γιομίζοντας το νου και την καρδιά της»), όπως αντίστοιχα στον Κρητικό ο ήρωας δηλώνει «την σάρκα μου να χωριστώ για να τον ακλουθήσω» με τη μόνη διακριτή διαφορά πως η Ρηνούλα μπορεί να προσδιορίσει την υφή του ήχου, γιατί προέρχεται από γνώριμες φωνές. Στη συνέχεια, και τα δύο αποσπάσματα μας παραπέμπουν στην πλατωνική και χριστιανική δυϊστική αντίληψη για τον κόσμο (ψεύτικος επίγειος- ουράνιος αληθινός κόσμος), και για τον άνθρωπο (φθαρτό σώμα-αθάνατη ψυχή). Οι ήρωες αδυνατούν να επανέλθουν στην πραγματικότητα παρά μόνο αφού συμβεί κάτι συγκλονιστικό και ταραχώδες. Στην περίπτωση του Κρητικού σταματά απότομα και στην περίπτωση της Ρηνούλας η ξαφνική επαναφορά στην πραγματικότητα γίνεται με το απότομο ξύπνημα.

Η περιπέτεια και των δύο ερωτικών ζευγαριών κλείνει με μια προσδοκία για την ένωση σε μιαν άλλη ζωή, την μεταθανάτια. Ο έρωτας επισφραγίζεται νοερά με βλέμμα προς την αιωνιότητα. Και ο Κρητικός μετά την διαπίστωση του θανάτου της αγαπημένης του βαθύτατα προσδοκά το αιώνιο σμίξιμο (στ. 57-58) ομοίως και η Ρηνούλα «ήταν έτοιμη να σβήσει και να λιώσει, πίστεψε πως ήταν πια φτασμένη στον παράδεισο».

Ωστόσο στα αποσπάσματα διακρίνονται και κάποιες διαφορές ως προς το περιεχόμενο. Από τη μια στον Κρητικό ο έρωτας του ήρωα προς την αγαπημένη του είναι εφικτός και μάλιστα στο τέλος ο ήρωας αποκαλεί για πρώτη φορά την αγαπημένη του, αρραβωνιαστικά καθώς μέσα από όλες αυτές τις δοκιμασίες η σχέση αυτή έχει πια ωριμάσει και έχει μεταβεί σε ένα πιο υψηλό στάδιο, δηλαδή ο έρωτας έχει γίνει θείος και θα ολοκληρωθεί στην άλλη ζωή. Στο παράλληλο αντιθέτως, ο έρωτας της Ρηνούλας για το Σωτήρη είναι ανανταπόδοτος, διότι η Ρηνούλα αφήνει να διαφανεί ένα λεπτό παράπονο «ξέσπασε σε ένα σιγανό παράπονο πνιγμένο». Επίσης η Ρηνούλα πνίγει το συναίσθημά της και φοβισμένη καθώς ξυπνάει, κρύβει το πρόσωπό της μη τυχόν την καταλάβουν από δίπλα.

Τέλος, στον Κρητικό τα πρόσωπα είναι ανώνυμα, γιατί αποτελούν σύμβολα και ανάγονται σε καθολικές διαστάσεις, ενώ στο παράλληλο οι ήρωες κατονομάζονται και αποδίδουν μια συγκεκριμένη ερωτική ιστορία. Ο αφηγητής υπερασπίζεται σθεναρά τον έρωτα προς την αγαπημένη του και μάλιστα ο έρωτας αυτός υψώνεται και εξιδανικεύεται. Εξάλλου ο Σολωμός ήταν ένας ποιητής πάθους και το πάθος ήταν για το υψηλό, το αιώνιο, το πνευματικό, το ιδανικό και το υπερβατικό (Π. Μάκριτζ, σχ.βιβλίο, σελ.281).